

## Marcel Proust – Liv, tid og skrift

Det hævdes, at livet er for kort til Proust. Det er lige omvendt: Livet er for langt til at snyde sig selv for et mesterværk af dimensioner.

Marcel Prousts romanværk *À la recherche du temps perdu* udkom i perioden 1913-27, og blev oversat til dansk 1932-38 af fem forskellige med titlen *På sporet efter den tabte tid.*, og udkom først i 13 bind, siden i syv på Martins Forlag. Helt frem til år 2002 måtte danske læsere lade sig nøje med en yderst ujævn oversættelse. På forlaget Multivers' initiativ er en ny oversættelse for længst sat i gang. Nu med den mere korrekte titel *På sporet af den tabte tid.*

De første tre bind af i alt 13 er udkommet – i Else Henneberg Pedersens oversættelse. Det første af dem, *Swanns verden*, der blev udsendt i ét bind i 2002, er nu delt i to, *Swanns verden (1-2)*, mens bind 3 er første del af *I skyggen af unge piger i blomst*. Hvert af de følgende bind vil udkomme i perioden fra 2008 til 2012 med forskellige oversættere ved roret. Vi afventer nu udgivelsen af Peter Borums oversættelse af *I skyggen af unge piger i blomst (II)*. Den udkommer inden for ganske få måneder.

*På sporet* er en roman om en ung mand, Marcell, liv på vejen mod sit kald som forfatter. Værket beskriver en tid, der tapes, men som fortælleren imidlertid indser, lader sig genfinde via den ufrivillige erindring.

Med sin brudte episke struktur og flydende overgang mellem den indre og ydre virkelighed placerer Prousts roman sig på linie med århundredets tre andre moderne storværker: James Joyces *Ulysses* (1922), Robert Musils romantrilogi *Der Mann Ohne Eigenschaft* (1930-43) og Thomas Manns *Der Zauberberg* (1924). Alle skrevet på og i forhold til et tab af enhed og overordnet styring.

### Prousts tid og baggrund

Marcel Proust hører hjemme i 1890'er-generationen blandt forfattere som André Gide, Paul Valéry og Jean Cocteau, og står litterært i gæld til blandt andre *1001 Nats Eventyr*, den franske essayist Michel de Montaigne, forfatterne Saint-Simon, Chateaubriand, Victor Hugo og Honoré de Balzac, den symbolistiske digter Charles Baudelaire og den engelske forfatter George Eliot.

Proust blev født i Pariserforstaden Auteuil i 1871, og ramtes som ni-årig af det første af de voldsomme astmaanfald, der nær havde slået ham ihjel, og som livet igennem skulle komme til at plage ham. Overfølsomhed over for blomsterstøv, lugte og lyde tvang ham i lange perioder til et indendørsliv, hvor han sov om dagen og læste og skrev på livet løs om natten. Det blev en vane, der sammen med forskellige stimulanser sled ham op før tiden. Efter en kort militærtjeneste læste han jura og politisk videnskab, og fik gennem skolekammerater adgang til en livssfære, der fik stor betydning for *På sporet*; de parisiske saloner i Faubourg St. Germain, hans tilholdssted i godt tyve år. Omkring århundredeskiftet forværredes hans helbred, og han trak sig i perioder tilbage, tilsyneladende inaktiv. I årene 1896-99 skrev han imidlertid løs på en roman, som han – ligesom flere andre forsøg – skrinlagde som mislykket, men som i 1952, 30 år efter Prousts død, blev udsendt og kaldt *Jean Santeuil*, og foreligger i dansk oversættelse fra Martins Forlag.

### Tilløb efter tilløb

At Marcel Proust overhovedet nåede at få skrevet *På sporet af den tabte tid* kan overraske, når man tager hans enorme brevkorrespondance – *Correspondance générale* (25 bind, 1930-36) – i betragtning. Han nedfældede konstant sine indtryk og betragtninger i dag- og notesbøger. 62 *Cahiers* (stilehæfter) og 4

*Carnets* (notesbøger) findes i Bibliotheque Nationale i Paris under betegnelsen *Fonds Marcel Proust*. En del stiløvelser og pasticher – som udkom samlet med titlen *Pastiches et Melanges* (1919) – mens det meste af resten blev tilløb og forstudier til den roman, han først sent gik i gang med. Proust var og blev det ene værks forfatter.

Han debuterede i 1886 med den luksuriøst udstyrede novellesamling *Les Plaisirs et les Jours*, der medvirkede til at skabe myter om Proust som en forkælet, forvænt amatør, en indsmigrende snobbet B-forfatter. Hjulpet af bl.a. sin mor oversatte Proust, der ikke kunne engelsk!, værker af den engelske kunsthistoriker John Ruskin: *La Bible d'Amiens* (1904) og *Sesame et les Lys* (1906). Han fuldførte, trods moderens død i 1905.

Først i 1909 i forlængelse af arbejdet med essayet *Contre Sainte-Beuve* (1905-08) giver alle Prousts tilløb bonus. På en kold vinterdag, rystende af kulde, blev denne kaffenarkoman af sin tjenestepige imod sædvane opfordret til at drikke en kop te, hvori han dyppede et stykke ristet brød. Smagskombinationen af teen og brødet, satte hans ufrivillige erindring i gang med hidtil uset styrke, og skænkede den da 37-årige Proust ideen, udgangspunktet og stoffet til et romanværk (i bogen er det ikke tjenestepigen, men tante Leonie, der giver Marcel en kop te og et stykke Madeleinekage). Som 42-årig havde Proust et 3-bindsværk klar med titlen *À la Recherche du temps perdu*, hvoraf det første, *Du Côté de chez Swann*, udkom på Grasset's forlag – selvfinansieret!

Vejen havde været lang og besværlig. Forlaget Ollendorf returnerede manuskriptet med en nedsablende udtalelse af teaterkritikeren Georges Boyer, der ikke kunne begribe, at en mand kan bruge 30 sider på at beskrive, hvordan han skifter stilling i sengen, inden han falder i søvn! Bind 1 udkom, men 1. Verdenskrig afbrød den videre udgivelse. Sengeliggende i sit mørklagte, korkbeklædte rum i lejligheden, 102 Boulevard Haussmann, hvor han boede fra 1906-1919, skrev han så meget videre, også på korrektoren, at værket blev *tre gange* så langt som først tænkt. Undertiden stod han op og gik på besøg i salonerne eller så venner. Ellers levede han udelukkende for sit værks tilblivelse.

I sine sidste år levede og skrev Proust aftener og nætter i restauranten på Hotel Ritz, hans andet hjem. I efteråret 1922 udviklede en kraftig forkølelse sig til lungebetændelse. Hårdnakket modsatte lægesønnen sig behandling; da han fik den, var det for sent. Han døde kun 51 år gammel, og nåede ikke at følge udgivelsen af sit værk, men oplevede dog berømmelsens rus i 1919, da bind 2, *À l'Ombre des jeunes filles en fleur*, tildeltes Goncourtprisen.

## **Romanen**

*På sporet af den tabte tid* er en moderne bevidsthedsroman. Den er fortalt fra én bevidsthed. Den udforsker monomant individets indre væsen, sansoplevelser og erindringer. Det hele er styret af fortælleren, der genopdager sit liv i kraft af den ufrivillige erindring. Fortælleren rummer selvsagt sider af Proust selv, men er og bliver en fra ham udskilt stemme, der fra værkets første ouverture-sætning "I lang tid gik jeg tidligt i seng." befinder sig uden for tid og rum.

Proust og værket reduceres ofte til Madeleinekage-oplevelsen, den sansevakte erindringsåbenbaring, som fortælleren beretter om lidt inde i det nyoversatte bind 1, *Swanns verden* (s. 62-69), og som gør hans før så fjerne barndomsrum fuldkommen nærværende for ham igen. Men det er blot én side af værket, hvis egentlige værdi består i dets mangefacetterede, encyklopædiske karakter. *På sporet* er mange romaner i én: en samfundsskildring, en kærlighedsroman, en knaldroman, en psykologisk udviklingsroman og et sjælens bekendelsesskrift, der skildrer det indre menneske gennem dets ydre

manifestationer. Det særlige ved romanen er dens persongalleri og tidsskildringerne af det højere parisiske borgerskabs salonliv, sæder, skikke, talemåder og gradvise forfald i overgangen fra den gamle franske adelsstands fald til det moderne samfund tager form. Og kærlighedshistorierne, der viser, hvordan følelser udvikler sig og bliver til angst, jalousi, had og lidelse hos romanens hovedpersoner, æsteten Charles Swann, den voluminøse baron Charlus og Marcel, der lever spærret inde i sig selv, og som kun ser den elskede anden som projektioner af deres egne bevidstheds- og sjælstilstande.

### **Skrivestil**

Prousts skrivestil er en særegen form for sanselig refleksion. Med uendelige sætningskæder, indskud, udflugter og detaljerede beskrivelser fastholdes og visualiseres sanseoplevelser, erindringer, lyde, dufte og indtryk. Hans nuancerede og knopskydende skrivestil lyser op i og besætter læserens liv og tankeverden. Proust og hans roman bliver - sagt med forfatteren, Jørgen Gustava Brandt - en meditationskrystal.

Den virkeligste form for erindring var for Proust den ubevidste - ufrivillige - erindring, der spontant dukker op, og som intet har med vores selektive hukommelse at gøre. Den ufrivillige erindring udløses af konkrete, tilfældige sansepåvirkninger. Det indser værkets desillusionerede fortæller mod slutningen af *På sporet*, hvor han har mistet enhver tro på sine skabende litterære evner. Ved et selskab oplever fortælleren fem på hinanden følgende erindringsåbenbaringer, der atter indgyder ham mod på at skrive. Han indser, at erindringsoplevelserne ikke skal være målet, men det udslagsgivende middel til at erobre den svundne tid tilbage og til at skabe en roman, og gøres varig gennem det kunstneriske udtryk. Præcis som forfatteren Proust selv har realiseret det. Romanen handler altså også om sin egen tilblivelse og hvad det overhovedet vil sige at skabe kunst.

En kunstner skal ikke gengive virkeligheden, men skabe sit værk ud fra sit eget indre. Og det kræver stil. Stil er for Proust en synsegenskab, den er selve åbenbaringen af det private univers, som forfatteren skriver ud fra og som er forskelligt fra enhver. For Proust er litteraturen - og kunsten - det eneste forløsende middel for individet til at frigøre sig fra lidelsen. Litteraturen kan føre os uden for os selv, så vi møder verden og andre som de er, og samtidig er det kun i og med litteraturen, at sjælens indre virkelighed kan komme til udtryk. Det er ikke for meget sagt, at Marcel Proust blev overtaget af sin skrift mens værket skred frem. Han blev ét med sin roman i en sådan grad, at den blev fuldendelsen af hans liv.

*Neal Ashley Conrad*  
*formand for Det danske Proust-selskab*